

INFLUENCIA DEL POLISISTEMA CULTURAL ESPAÑOL EN LA TRADUCCIÓN DE LA LITERATURA CHECA DURANTE LA SEGUNDA MITAD DEL S. XX

Doktorand Miguel Cuenca napsal svou disertační práci španělsky. Rozhodl se porovnat kulturně-politické i ekonomické podmínky vydávání českých autorů ve Španělsku a španělských publikací v Československu a v České republice během druhé poloviny 20. století a vymezit rozdíly a shody mezi polysystémy, do nichž bylo překládáno. Nejvíce se věnoval okolnostem vydávání románu *Válka s mloky* (La Guerra de las Salamandras) Karla Čapka, a to jak v českém prostředí, tak ve Španělsku, přičemž dospěl k zajímavým závěrům, zvláště ohledně cenzury, již bylo vydávání českého i španělského textu podrobena v rámci totalitní cenzury na obou stranách. V úvodu si stanovil hranice svého zkoumání a jako nástroj zvolil dějiny překladu jak španělských, tak českých a jinojazyčných teoretiků. Domnívá se například, že dělení dějin překladu podle typu bádání, například na historické, analyticko-syntetické a statistické může být náležité a vzájemně se doplňovat, takže je namíste používat tato a další hlediska k dosažení komplexního pohledu na daný jev či problém. Pokud jde o český strukturalismus, upřesňuje rozdíly a návaznosti mezi strukturalismem českým a např. francouzským a zdůrazňuje, že českou strukturalistickou školu (Pražský lingvistický kroužek) nelze směšovat s ruským formalismem jen proto, že k němu náležel Roman Jakobson nebo N. S. Trubeckoj. Za zásadní příspěvek strukturalismu k translátologickému bádání považuje doktorand nahlížení překladu jako kontextuálního procesu a jako akt komunikace. Konstatuje, že od názorů J. Levého se výzkum posunul k teorii polysystémů, které rozvíjejí zkoumání z dvojice autor/překladatel k dvojici překladatel/příjemce.

V kapitole III. El Polisistema Meta se věnuje pozornost prvním překladům děl krásné literatury z češtiny do španělštiny a naopak; další část kapitoly zabírá popis situace nakladatelské praxe ve Španělsku v letech 1939-2000 včetně peripetií řízení nakladatelského odvětví a jeho přiřazování k různým vládním či vládě podřízeným institucím. Z tohoto hlediska jde o proces, který začíná v obou zemích - Španělsku i Československu - ve stejný čas, totiž zjara r. 1939. Ve Španělsku je to počátek období režimu zvaného frankismus (od 1. dubna 1939), na území Československé republiky je to německý Protektorát Böhmen und Mahren (od 15. března 1939). Konec éry totalitarismu se však v obou zemích nekryje. Španělsko vstupuje do éry demokracie krátce po Francově smrti (1975), kdežto v obnovené Československé republice trvá cenzura a autocenzura až do konce roku 1989. Rozkvět nakladatelské činnosti bez cenzury začal v Československu až po změně režimu, jak dobře ilustruje tabulka růstu počtu nakladatelství mezi lety 1989 až 2000 (238 --- 2898); za 10 let tedy vzrostl počet českých nakladatelství více než dvanáctinásobně.

Další část III. kapitoly je věnována cenзуře. Cenzoři (nazývaní tak jako v českém případě "lektori") mají k dispozici jakési osmero otázek, na něž je možno odpovědět kladně či záporně. Útočí-li cizojazyčná kniha na církevní dogmata, na morálku nebo společenský řád, není samozřejmě schválena k překladu. Na jiném místě své práce prezentuje doktorand statistiku nakladatelských domů, které vydávají nejvíce titulů přeložených z češtiny. Z hlediska čtenářských schopností jsou vypovídající údaje o španělském analfabetismu z let 1900 až 1991 s komentářem, z něhož vyplývá, že tzv. funkční analfabetismus ve Španělsku činil roku 1991 ještě 17,1 %. V závěrech autor uvádí, jak se režim pokoušel kosmetickými úpravami dosáhnout zdání uvolnění cenzury po letech občanské války a

poukazuje na prudký rozvoj knižního odvětví v závěru XX. století v souvislosti s nástupem demokratického režimu a členství v Evropské unii.

IV. kapitola práce se zabývá postavením české literatury ve španělském kulturním polysystému. Autor konstatuje, že je periferní a uvádí nejednu příčinu tohoto stavu. Připomíná počiny, jako bylo založení "Círculo Español" v roce 1918 a další pokrok, většinou na vládní úrovni, ve vztazích mezi Španělskem a první Československou republikou. V oblasti kultury a zvláště překladu však byly tyto vztahy velmi omezené.

V. kapitola se věnuje původnímu polysystému, v našem případě v Československu po jeho vzniku. Doktorand podává jeho zhuštěnou charakteristiku, např. uvádí několik významných nakladatelství a několik jmen literátů. Možná by bylo vhodné tento výčet v obou případech poněkud rozšířit. Autor pokračuje vylíčením rozpadu Československa pod nátlakem velmocí a situace v Protektorátu (1939-1945). Uvádí jména těch umělců, kteří museli emigrovat a zmiňuje se o pronásledování Židů a též o literatuře psané v německých věznicích (Julius Fučík, Josef Čapek). Škoda že se doktorand nezmiňuje, že J. Čapek přeložil v koncentračním táboře mj. Sloky na smrt otcovu od Jorge Manríqua, nepochybně z německého nebo francouzského převodu, neboť těmito jazyky dobře vládl. Třetí "omezené demokracie" (1945-48) věnuje autor menší, ale postačující pozornost, když správně určuje důvody "skluzu" Československa pod kuratelou Sovětského svazu a vhodně vybírá významné tvůrce onoho krátkého intermezza.

Období od roku 1948 do roku 1989 nazývané "budování socialismu" doktorand přehledně dělí podle kratších historických etap a uvádí data zavedení cenzury a příklady cenzurní praxe. Období 1957-1968 označované jako "období tání" se projevuje jistým uvolněním cenzurních praktik a zvláštní důraz se klade na "zlatá šedesátá" léta a rozhodující rok 1968, kdy po invazi vojsk Varšavské smlouvy se pomalu omezuje svoboda projevu, až konečně po polovině roku 1969 se cenzura vrací do starých kolejí. Dvacetileté období "normalizace" je vylíčeno velmi věrohodně; doktorand připomíná čistky v řadách členů KSČ, zákazy vydávání děl nepohodlných spisovatelů, rozpuštění organizace spisovatelů apod. Autor uvádí na druhé straně podivuhodný boom překladů z latinskoamerické literatury a uvádí některé z nejvýraznějších spisovatelů Kuby, Chile, Argentiny a dalších zemí. Náležitě je zaznamenáno rozštěpení české literatury na oficiální a samizdatovou doma a exilovou v zahraničí. Možná by neškodilo uvést názvy alespoň nejvýznamnějších českých zahraničních nakladatelství a nejvýznamnějších edic samizdatu, jakož i několik jmen zamlčovaných spisovatelů (tj. těch, kteří vydávali knihy pod jmény kolegů, nazývaných "pokryvači"). Poslední téměř čtvrtstoletí po "sametové" revoluci se vyznačuje nebyvalým rozvojem ediční činnosti, obnovením necenzurovaného vydávání knih a časopisů a vznikem mnoha nových edic, časopisů i novinových titulů.

VI. kapitola je věnována zevrubnému zkoumání českého a do španělštiny několikrát přeloženého textu Čapkova románu *Válka s mloky*. Doktorand představuje tři španělská vydání knihy a sděluje, že při srovnání vychází z českého vydání z roku 1947 a srovnává samozřejmě též ona tři španělská vydání mezi sebou. Po zjištění případů cenzury a autocenzury autor práce vytvořil grafický přehled vzájemných vztahů mezi původním polysystémem a polysystémem meta, který je sám o sobě složitý, protože se v něm jedná o tři vydané překlady téhož románu. Doktorand uvažuje o možnosti plagiátu i pseudonymu a uvádí jako pravděpodobnější možnost, že šlo o pseudonym, protože Ana de Falbr (nebo Anna Falbrová) byla manželkou interbrigadisty a rodina žila v Československu.

Při srovnání originálu z roku 1947 se španělským překladem z roku 1972 provedl sondu v prvních sedmi kapitolách a dochází k závěru, že překladatelka užívá hodně explicitací, zvláště při výskytu anglických výrazů v textu, substitute bez motivu nebo motivované morálkou, dále užívá též vynechávky a přídavky i kompenzace. Všechny tyto překladatelské postupy uspořádal do přehledné tabulky. V dalších tabulkách a grafech uvádí konkrétní nálezy substitucí, explicitací apod., přičemž stejnorodé operace komentuje.

Následně je provedena komparace překladu Anny Falbrové z roku 1961 a José Diégueze z roku 1972. Doktorand dochází k závěru, že oba překlady jsou téměř identické; změny se týkají oprav tiskových chyb nebo pravopisné normy, ale najdou se i substitute morálního rázu. Opravy a úpravy tohoto dvojího typu jsou nejpočetnější, jak vyplývá též z grafu na s. 76.

Další porovnání - tentokrát mezi překladem José Diégueze (1972) v nakladatelství Doncel a převodem Anny Falbrové z r. 1981 (Bruguera) - přináší poznání, že jde rovněž o téměř identická díla, nicméně rozdíl zde doktorand nachází rovněž, a to zvláště v náhradách z důvodů morálních, dále úpravy korekturou, explicitací a konkrétní náhradou (viz s. 84).

V závěru nachází autor práce jistý paralelismus v sociopolitickém vývoji Španělska a Československa /České republiky/, který podmiňoval práci překladatelů s ohledem na cenzuru či autocenzuru, při samozřejmých rozdílech (tak např. útoky na víru nebo na církevní činitele byly vyloučeny ve Španělsku, kdežto v Československu nepatřily k cenzurovatelným pasážím překládaných knih, spíše byly podporovány). Doktorand konstatuje, že na konci komunikačního řetězce prošli španělští čtenáři v letech, jimiž se jeho práce zabývá, něčím, co lze nazvat metamorfózou. Vnější okolnosti dlouhodobé cenzury určovaly již dopředu, jaká literatura je plauzibilní, a zavrhovaly na sociopolitické bázi literaturu režimu nepohodlnou. Zároveň už předem zužovaly výběr literárních děl povolených k publikaci a nutily nakladatele a překladatele v té či oné míře k autocenzuře.

Práce má 116 poznámek pod čarou, které velmi vhodně doplňují vlastní text. Bibliografie a prameny zabírají 5 stran, dalších 30 stran je věnováno česko-španělské bibliografii za léta 1939-2000 (děl publikovaných ve Španělsku) a v závěru práce obsahuje několik stran soupisu španělských nakladatelství, která vydávala díla české literatury.

Tato práce jako celek zcela splňuje po obsahové i formální stránce požadavky kladené na doktorskou disertaci, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 27. 11. 2013

Doc. PhDr. Miloslav Uličný

